

LA RESTAURACIÓ DE LA TAFONA DE CAN XOROI A FORNALUTX

AINA R. SERRANO ESPASES

Resum: El Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca, en el marc del Programa de restauració del medi rural i en col·laboració amb l'Ajuntament de Fornalutx, ha dut a terme la restauració, tant arquitectònica com dels elements de producció, de la tafona, l'antiga botiga de l'oli i l'antic estable del casal de Can Xoroi de Fornalutx. Igualment, ha catalogat i restaurat els diferents estris que es conservaven a la tafona o que han estat donats per persones del municipi, amb l'objectiu d'exposar-los. Així mateix, s'han dissenyat diversos cartells expositius, com a suport del discurs museístic.

1. Introducció

Des de l'any 2004 el Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca, desenvolupa el Programa de restauració del medi rural. Aquest programa té com a principal objectiu la restauració, tant arquitectònica com tècnica de: molins de vent, molins hidràulics, molins de sang, sínies, tafones, cellers, etc¹.

En el marc d'aquest programa, el Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Fornalutx, va dur a terme, entre el mesos d'octubre de 2008 i juliol de 2009, la restauració de la tafona de Can Xoroi, amb la finalitat de posar-la novament en funcionament.

2. Notes històriques

El casal de Can Xoroi, ubicat al carrer de sa Font, número 8, del nucli urbà de Fornalutx, fou adquirit per l'Ajuntament d'aquesta localitat el mes de gener de 2002, amb l'objectiu de destinar-lo a centre cultural.

A l'interior d'aquest casals s'hi ubica una de les vuit tafones catalogades al terme municipal de Fornalutx². Les primeres notícies que tenim de la tafona de Can Xoroi, són de l'any 1888, encara que, amb tota seguretat, ja funcionava temps abans.

1. Aina R. Serrano Espases. Coordinadora de la Unitat del patrimoni historicoindustrial del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca. aserrano@conselldemallorca.net.

2. Per a més informació sobre el programa és pot consular www.conselldemallorca.net.

El 1918 la família Mayol va comprar la tafona, que va ser reformada trenta anys després, el 1947, amb la maquinària que hi podem veure a l'actualitat. El trull donà pas a la màquina de trullar i la premsa de biga va ser substituïda per l'actual premsa hidràulica, fabricada a Alcoi (Alacant). Així mateix, es varen habilitar els presents dipòsits de tria de l'oli, alhora que s'abandonà l'antiga botiga de l'oli, localitzada a la dreta, abans d'entrar a la tafona. Segurament, també es va deixar d'usar l'estable on s'allotjava la bístia.

Per posar en funcionament aquesta tafona, primerament es va utilitzar la força d'un animal de tir i la humana. Després es va emprar un motor de combustió (encara es conserva l'embarcament) i en la darrera època les diferents màquines feien servir l'electricitat com a font d'energia.

Aquesta, va ser la darrera tafona que va funcionar a la vila de Fornalutx, al final de la dècada dels setanta del segle XX.

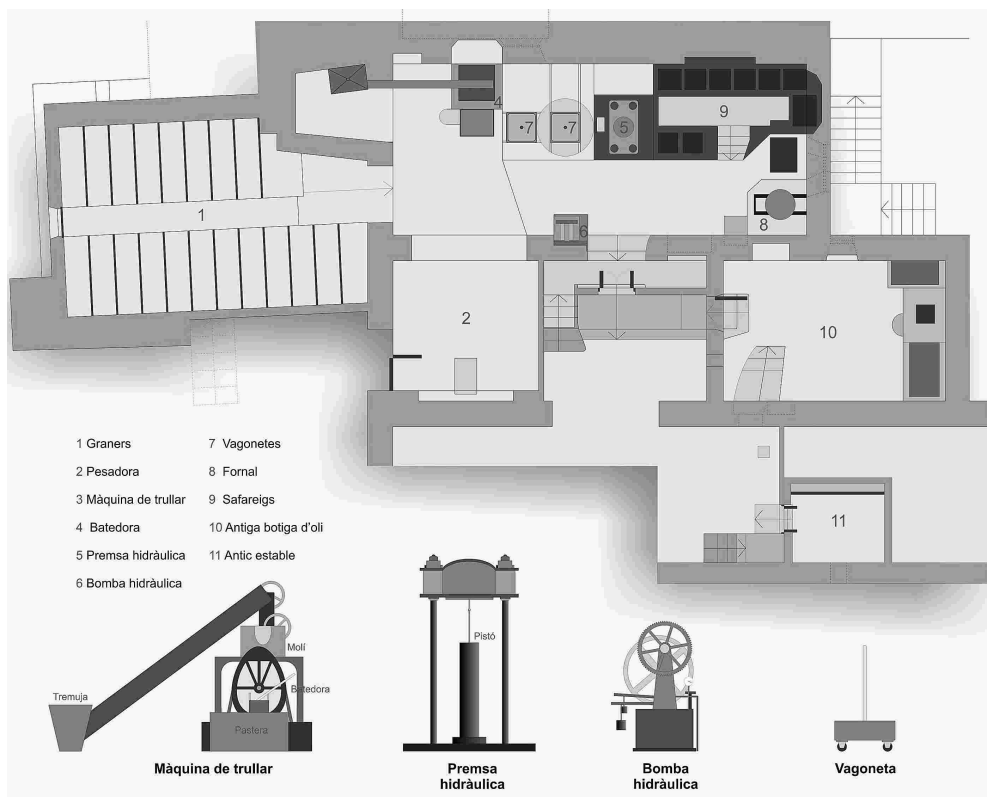
3. Descripció

La tafona de Can Xoroi està dividida bàsicament en dos espais: un és la tafona pròpiament dita on s'ubiquen la màquina de trullar o molí mecànic, la batedora (marca Feliu nº2, adquirida a Barcelona); la premsa hidràulica amb la corresponent bomba (marca Rodes Hermanos del Vulcano) fabricada a Alcoy, com la majoria de premses hidràuliques conservades a les tafones de Mallorca³; els dipòsits de decantació de rajola envernissada i la caldera amb la corresponent fornall, necessàries per encalentir l'aigua, imprescindible en tot el procés d'elaboració de l'oli. Al segon espai s'hi ubiquen els graners, compartiments rectangulars i numerats, fins a un total de 20. A la coberta d'aquests s'hi localitzen els forats pels quals s'abocava l'oliva. En tractar-se d'una tafona industrial i ubicada dins el poble, no és estrany la gran quantitat de graners que tenia, ja que, segurament, elaborava l'oli de molts de productors d'oliva del terme municipal i, fins i tot, de municipis veïnats. A la tafona es pot accedir des de l'interior del casal o des del pati/corral, en aquest cas hi ha un espai, en el qual s'hi ubicava la bàscula per pesar les olives. Annexa a la tafona, però en desús des d'abans que aquesta deixàs de funcionar, s'hi localitza l'antiga botiga de l'oli, amb els corresponents safareigs de repòs i definitiu. Igualment, a l'entrada del casal des de la via pública, també hi localitzam l'antic estable.

4. Diagnòstic i patologies

Tant la tafona com la botiga d'oli i l'estable, es trobaven en un estat de conservació mitjà. No presentaven patologies estructurals que fessin témer per la seva seguretat, però sí desperfectes associats al desús. A totes les estances restaurades la brutícia i els estris acumulats eren copiosos.

3. Les altres tafones catalogades, per la Unitat del patrimoni historicoindustrial del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca, i localitzades al terme municipal de Fornalutx són les de: Binibassí, Pla del Bisbe, Es Puador, Bàltx d'Avall de Can Gordo, Bàltx d'Avall de Can Lavet, Moncaira i sa Cabana Vella.

Figura 01. Plànol dels espais recuperats i dels principals elements de producció.⁴

Pel que respecte a la *tafona*, els murs presentaven escarbotades, tant de referits com d'enlluïts, bàsicament provocats pel període de temps en què la coberta presentà deficiències⁵. A l'altell situat sobre la màquina de trullar, es detectà una biga amb indicis de corc. A l'altell sobre el qual es situa el dipòsit de la centrífuga, de construcció més recent, eren visibles les bigues i bloquets de formigó usats per a la seva construcció. Els dipòsits de tria o decantació, presentaven rajoles trencades, juntes buides i abundants restes d'oli descompost.

Als *graners* a més de les restes d'oli absorbit per les parets, aquestes també presentaven deficiències en els enlluïts. També, es varen detectar cruïres al trespòl de coberta i la majoria de tapadores de fusta que cobrien els forats pels quals es tirava l'oliva presentaven un deficient estat de conservació, el que provocava l'entrada d'aigua a l'interior. Pel que respecte al trespòl interior d'aquesta zona, s'observaren petites irregularitats causades per l'erosió mecànica. La majo-

4. Sobre les tafones de Mallorca es pot consultar: J. Florit i A.R. Serrano: Les tafones de Mallorca: estat de la qüestió. En *Actes del IV Congrés Internacional de Molinologia, vol II. Mallorca 1, 2 i 3 de maig de 2003*. Palma: Consell de Mallorca, 2005

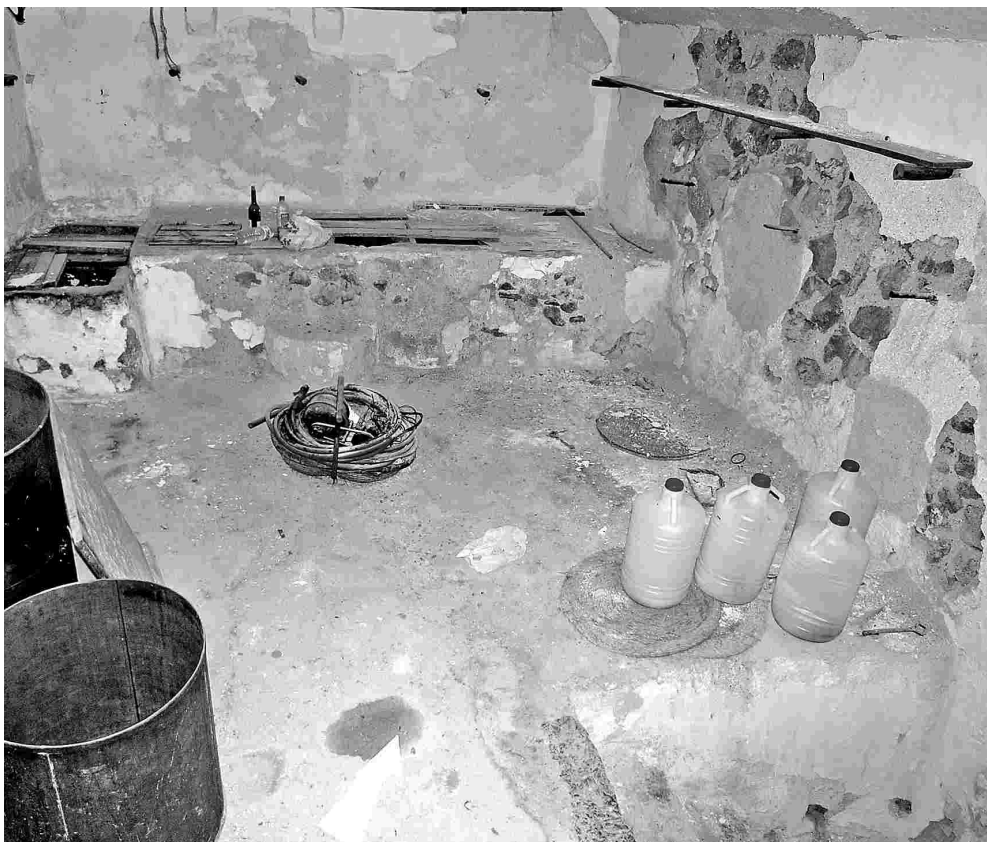
5. L'autor del plànol i del tractament de les fotografies és Lluís López Massot, tècnic auxiliar de la Unitat del patrimoni historicoindustrial del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca.

Figura 02. Vista general de la tafona abans de la restauració.

Figura 03. Vista general dels graners abans de la restauració.

Figura 04. Vista general de la botiga d'oli abans de la restauració.

ria de barres d'ullastre que feien la funció d'enlluït de paret i a les quals, a la part inferior, s'inserien els taulons de tancament dels graners, estaven afectades per corc i fongs de podridura.

Pel que respecte a la *botiga d'oli* i a l'*estable*, les patologies detectades eren similars. Despreniment d'aterrecats i enlluïts dels murs, irregularitats als trespols, en el cas de la botiga de morter de ciment i en el cas de l'estable empedrat. A més, els safareigs de repòs de la botiga, contenien una gran quantitat de restes d'oli, i presentaven les cobertes gairebé esbaldregades. En el cas de l'estable, a la menjadora hi mancava la barra de fusta.

Les *fusteries* de totes les estances o eren inexistents o presentaven un estat de conservació molt defectuós. També, la porta d'accés a la tafona des del pati, de metall, distorsionava el conjunt.

Per a l'elaboració d'oli és necessària l'aigua, per tant totes les tafones, sobretot les catalogades com a industrials com és el cas de la can Xoroi, estan dotades d'una *instal·lació d'aigua*. Així, la tafona presentava un entramat de tubs i connexions, fruit en la majoria de casos de reparacions realitzades de forma domèstica, a més la manca d'operativitat d'aquesta xarxa n'havia provocat la calcificació i l'obstrucció de la majoria dels seus components. Igualment, la *instal·lació elèctrica* estava obsoleta i no complia amb la normativa vigent.

Els *elements de producció* de la tafona com són: la maquina de trullar o molí mecànic, la batedora i la premsa hidràulica estaven cobert d'una capa d'oxidació i de greix acumulat. Els motors que accionaven aquests elements no eren operatius.

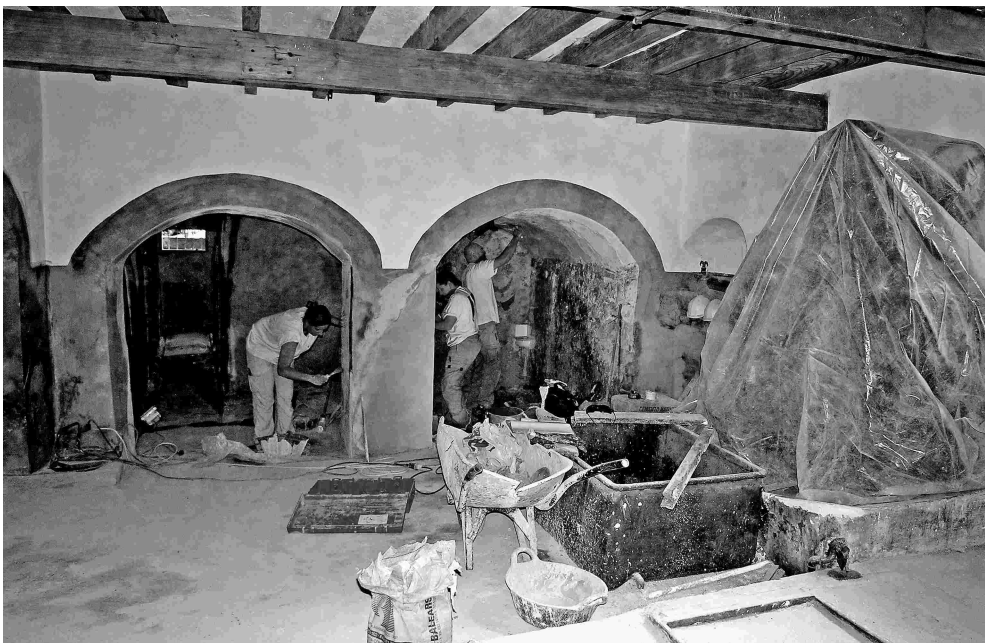
5. Projecte de restauració

El projecte de restauració elaborat el mes d'abril de 2008, tenia com a finalitat l'adequació arquitectònica de la tafona, de la botiga d'oli i de l'estable; però, sobretot, la restauració dels elements de producció i transmissió, amb la finalitat d'aconseguir-ne novament el funcionament de la tafona de Can Xoroi. Els treballs de restauració han estat desenvolupats per la brigada de picapedrers restauradors i pel taller de fusteria i ferreria adscrits al Programa de restauració del medi rural del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca. A continuació es detallen les actuacions realitzades:

5.1. Adequació arquitectònica

Tafona:

Parets: restauració dels aterracats i enlluïts que presentaven deficiències. L'acabat final d'aquestes parets s'ha realitzat amb calç. A més, s'ha aplicat una abeurada de ciment a les parts inferiors de les parets amb la finalitat de conservar el color gris característic dels tallers i edificis industrials.

Figura 05. Treballs de restauració de la tafona.

Paviments: neteja i aplicació d'un producte per protegir i facilitar el manteniment d'aquest trespòl.

Altell sobre el trull, tractament i reforç de la biga afectada per corc, mitjançant la col·locació d'una altra biga adjunta a l'original.

Altell sobre el qual es situa el dipòsit de la centrífuga: aterrat i enlluït amb els mateixos materials que la resta de la tafona.

Safareigs o dipòsits de tria: neteja, substitució de rajoles rompudes, i reconstrucció de juntes.

Fusteries. Construcció i/o restauració de finestres, vidrieres i portes; substitució de la porta de metall de la zona per pesar l'oliva per una porta de fusta –seguint el disseny de les antigues portasses–; construcció de les diverses tapadores de fusta que cobreixen els dipòsits d'oli o de la molinada.

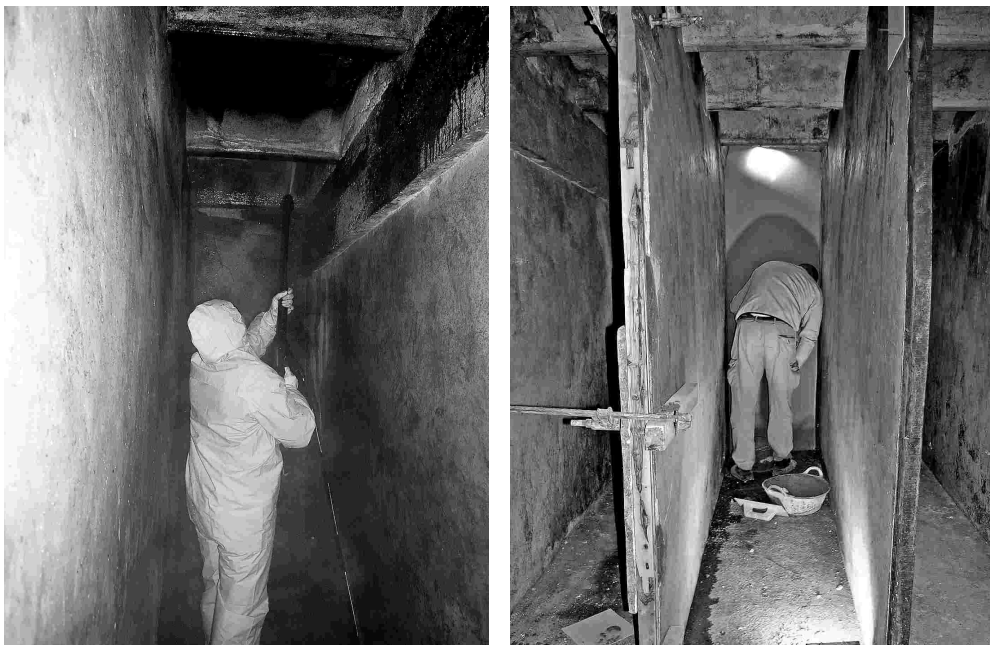
Graners:

Construcció d'un nou trespòl superior per evitar humitats.

Substitució de 18 tapadores de fusta –corresponents als forats per on es tirava l'oliva– per registres de vidre amb la finalitat d'afavorir la il·luminació de l'interior. Als dos graners restants s'hi han conservat les tapadores de fusta com a testimonis originals.

Neteja del sostre amb aigua a pressió i reparació de dos trams de biga.

Neteja amb aigua a pressió i restauració de les parets, eliminació dels aterracats i/o enlluïts deficients i reconstrucció d'aquests.

Figura 06. a i b Treballs de restauració als graners.

Substitució de les barres d'ullastre que fan la funció d'envellidors. A més, a quatre dels grans, també s'han reposat les posts de tancament que evitaven la sortida de l'oliva.

Antiga botiga d'oli:

Eliminació dels aterrecats i enlluïts deficientes. S'ha optat per deixar les dues parets llargues amb la pedra vista, mentre que les altres dues parets, s'han aterrecat novament i enlluït amb calç. El sostre també s'ha enlluït amb calç.

Paviments: reparació d'alguns trams.

Safareigs de repòs: ha estat necessari eliminar el tapament original. S'ha optat per cobrir únicament un dels dos safareigs, el qual conserva la comporta original, mentre que l'altre s'ha deixat descobert, amb la finalitat de mostrar les lloses de pedra que el conformen.

Antic estable:

Eliminació de les restes dels aterracats i referits. S'ha optat per deixar la pedra vista. La volta del sostre s'ha enlluït amb calç.

Restauració del trespol, eliminació de les clapes de formigó i reposició de pedres i juntes.

Reconstrucció de la menjadora.

Instal·lació d'aigua

Per assegurar-ne el correcte funcionament de la tafona, s'ha substituït tota la xarxa, s'ha utilitzat tub de ferro galvanitzat com l'original.

Instal·lació de desguàs

No s'ha intervingut. L'Ajuntament manualment serà l'encarregat de recollir la molinada i dur-la a tractar adequadament.

Instal·lació elèctrica

Substitució de la xarxa elèctrica i adequació a la normativa vigent. També, s'ha dotat a totes les dependències de punts de llum i d'enllumenat d'emergència i senyalització⁶. Tot i així, s'han conservat els antics quadres elèctrics, malgrat la seva maca de funcionalitat.

5.2. Restauració dels elements de producció

Maquina de trullar, batedora i sens fi: desmuntatge i trasllat al taller del Departament de Medi Ambient. Neteja de totes les peces, reparació d'algunes d'elles i muntatge. Construcció amb fusta de les dues tremuges.

Prensa hidràulica: neteja i restauració, tant de la premsa com de la bomba hidràulica. La camisa del pistó de la premsa hidràulica s'ha deixat plena d'aigua i oli per evitar el deteriorament de la juntura d'estanquitat.

6. La coberta de la tafona fou restaurada per l'Ajuntament de Fornalutx recentment.

Figura 07. Treballs de restauració a la botiga d'oli.

Figura 08. Treballs de restauració a l'estable.

Figura 09. Treballs de restauració dels elements de producció.

Caldera i fornal: únicament s'han netejat.

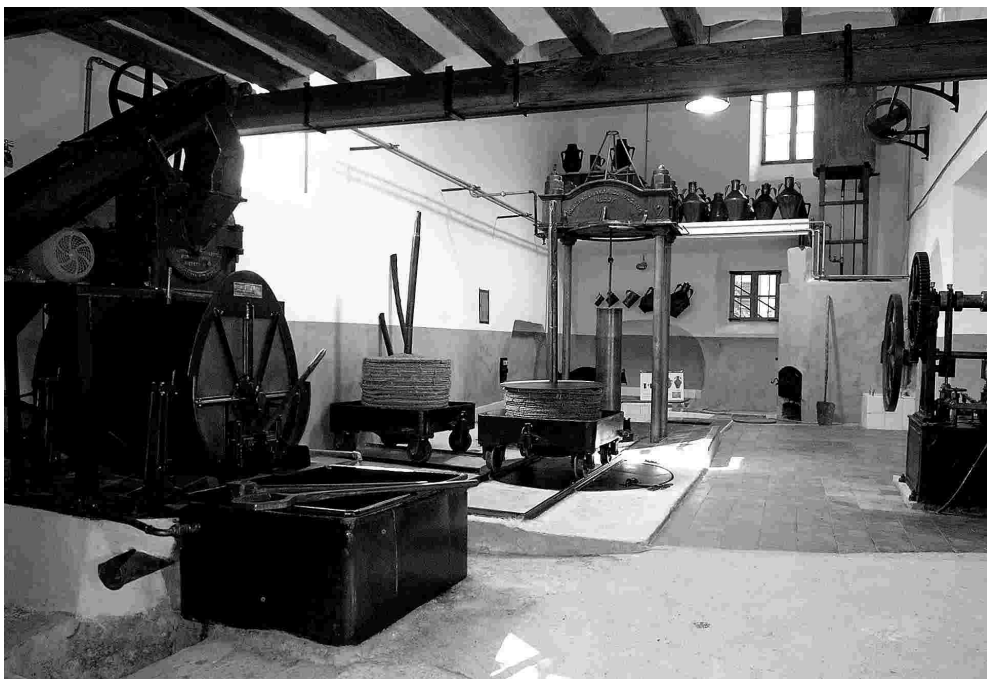
S'ha conservat i netejat l'antic embarrat, com a testimoni dels anys en que aquesta tafona va funcionar mitjançant un motor de combustió. Igualment, s'ha conservat el peu de la centrífuga, el dipòsit i els tubs de conducció.

5.3. Altres actuacions realitzades

- Catalogació i restauració dels diferents estris conservats: gerres olieres i altres recipients (19 elements); ormejos de tragí de la bístia (bast, arganells i corbells); bàscula i altres.
- Disseny i edició de cinc cartells expositius: tres de caràcter general, que descriuen la tafona, mostren el seu estat de conservació abans de la restauració i expliquen breument els treballs realitzats; i dos que expliquen els elements exposats.

5.4. Cost i finançament

El cost de la restauració ha estat de 105.836 euros, dels quals, 90.136 han estat aportats pel Consell de Mallorca, bàsicament en concepte de la mà d'obra; mentre que la resta, 15.700 euros, ha estat la contribució de l'Ajuntament de Fornalutx en concepte de materials i d'instal·lació elèctrica.

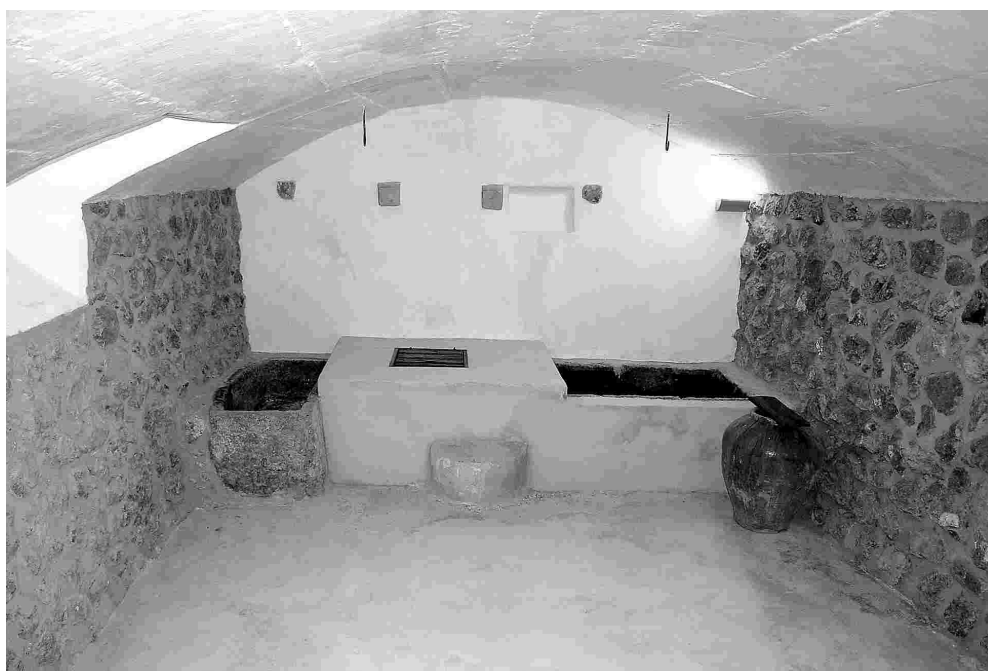
Figura 10. Vista general de la tafona restaurada.

Figura 11. Vista general de la tafona restaurada.

Figura 12. Vista general dels graners restaurats.

Figura 13. Vista general de la botiga d'oli restaurada.

Figura 14. Vista general de l'estable restaurat.

Figura 15. Benet Vicenç i Jordi Arbona omplint els esportins (28.11.2009).

Figura 16. Benet Vicenç, adreçant la pila davall la premsa hidràulica (28.11.2009).

Figura 17. Julià Moreno, encarregat del taller del Departament de Medi Ambient, fent la decantació (28.11.2009).

6. Visites públiques i posada en funcionament

Concloso els treballs de restauració, el Consell de Mallorca a través del Departament de Medi Ambient, ha signat un conveni amb l'Ajuntament de Fornalutx, mitjançant el qual es duran a terme 12 visites anuals a la tafona. Aquestes visites guiades seran organitzades per la Unitat d'Educació Ambiental del departament, i estan adreçades als escolars⁷. Així mateix, l'Ajuntament de Fornalutx ha programat un horari d'obertura al públic, tant de la tafona com del casal de Can Xoroi⁸.

Finalment, i en el marc de la fira del gerret i l'oli de l'any 2009, la tafona de Can Xoroi es va posar novament en funcionament. Els antics tafoners, Benet Vicenç i Jordi Arbona, foren els encarregats d'aquesta tasca, conjuntament amb els treballadors del Departament de Medi Ambient del Consell de Mallorca.

7. Aquestes actuacions han estat assumides íntegrament per l'Ajuntament de Fornalutx.

8. Per a més informació podeu consultar: www.conselldemallorca.net

9. Per a més informació podeu consultar: www.ajfornalutx.net